

Антої й Соба іський

ЦИВІЛЬНИЙ В БЕРЛІНІ

*Панні Марії Хшановській
– вдячний автор*

Приїзд

У Варшаві мене страшили. Друзі та знайомі зі мною майже «прощалися». Радили проявляти обережність. Англієць, який постійно живе в Берліні, розповідав справді жахливі речі. Я знаю його як людину правдиву. Чи варто вірити всім тим чуткам, які доходять до нас? Чи в Збоншині я злякаюся, побачивши зелений мундир німецького митника? З дитинства він був для мене символом закордону, від'їзду, чару подорожі.

Той німецький залізничний чи митний службовець, який на перший погляд здавався дещо різким, ба навіть брутальним, був напрочуд послужливим і по-батьківськи допомагав у разі втрати квитка чи багажу. Він відображав ставлення німця повоєнного часу до іноземного туриста. Чи ж усе це змінилося? Чи ворожість зустріне мене вже на самому порозі Третього Райху? Я дуже не хочу, щоб так сталося. Хочеться зберегти симпатію до цієї дивної спільноти (бо ж дивною вона була також і за Ваймарської

республіки). Хочеться знайти якісь позитивні елементи в цьому перевороті, чужому мені і за духом, і за цілями. Буду щасливим, якщо мене хоч трохи повернуть до своєї віри. Я завжди мав до Німеччини велику повагу (не аналізую цього означення) і тепер дуже боюся, чи не буду змушений скинути її з п'єдесталу; чи не буду змушений погодитися з усіма тими, хто судив про німців за спогадами з часів культуркампфу і колонізації у Великопольщі й Африці; чи не буду змушений впасти в боговітчизняний тон. Боюся. А раптом ендеки мають рацію. Та найбільше боюся вкласти ще одну карателю¹ в руки багатьох наших відчайдухів-Володийовських² з усіх таборів; у руки всіх тих молодиків, які тільки й чекають на гасло ненависті, аби створити наші рідні штурмабтайлюнги³. Боюся, що бодай найменшим чином можу перешкодити цій надзвичайно гідній, мужній, напрочуд недемагогічній зовнішній політиці, яку проводить пинішній польський уряд.

Отож я боюся. Повторюю це ще раз, але писатиму правду. Хоч і належу до післявоєнного покоління, я – старомодний ліберал, і ті, хто молодший і сучасніший за мене, дорікають мені за моє прагнення до чесної неупередженості. Я снобістично ставлюся до об'єктивізму – вони його зневажають. Вони стверджують, що сильні та творчі люди не можуть бути об'єктивними; мовляв, вони нічого не збудують. Можливо. Я нічого не прагну зараз будувати. Я просто хочу порятувати свій смішний, ліберальний, вмираючий пині світ. Але хто мені в цьому допоможе? У моїх молодших ровесників є культ дії та ідейної, нехай навіть

¹ Карателя – крива шабля. Тут і далі літерами позначені примітки перекладача; позначені цифрами примітки – запозичені з польського видання і винесені в кінець тексту.

² Пан Єжи Міхал Володийовський – ключовий персонаж трилогії романів Генрика Сепкевича «Вогнем і мечем», «Потоп» і «Пан Володийовський», польський шляхтич, вправний фехтувальник, який усі проблеми звик розв'язувати силою.

³ Sturmabteilung, SA (нім.) – штурмовий загін НСДАП.

СМУТОК

НА ПОЧАТКУ

Усі ми знаємо про важливість правильного ставлення, коли починаємо новий проєкт. Ця книжка про Дгарму – вчення Будди, – і коли ми присвячуємо свій час Дгармі, важливо мотивувати себе особливим спрямуванням. Важливо відчувати, що коли навчаємося і тренуємося, то прагнемо, щоб результат був корисним для кожного – для всіх істот. Тому зараз добре зародити в собі такий намір:

Те, що я зараз робитиму, має силу подолати всі мої негативні емоції і заплутаність. Це спрямує мене шляхом, що веде від однієї радісної миті до іншої, безпосереднім шляхом до звільнення і пробудження. Я хочу розділити цю радість з усіма істотами.

Така думка відразу ж нас змінює. Вона заспокоює і позбавляє напруги. Вона відкриває нас іншим, і ми починаємо бачити смуток і біль, які кожен носить у собі. Такий ум, що щиро дбає про добробут і щастя інших, – це гарний сад, у якому можуть розцвісти квіти мудрості й пізнання.

НАВІЩО МИ ЖИВЕМО

Буддизм вважає це життя лише одним із багатьох. Це життя почалося, коли ми народилися, і закінчиться, коли помremo. Упродовж цього життя ми спираємося на певні речі, щоб захиститися від того, що нам шкодить, і подбати про себе. Коли ми малі, то знаходимо захист і розраду у своїх батьків. Коли дорослішаємо, то йдемо до школи і здобуваємо освіту, вірячи в те, що це для нас корисно.

Коли в певний момент відчуваємо, що достатньо вивчилися, то шукаємо роботу, щоб оплачувати рахунки і мати змогу розважатися і насолоджуватися життям. Ми покладаємося на все це – родину, друзів, майно і соціальний статус, – щоб упорядкувати власне життя і зробити себе щасливими. Насправді все, що ми робимо, робимо, щоб знайти щастя.

НІЩО НЕ ТРИВАЄ

Проте коли ми шукаємо щастя, часто бачимо, що все завершується зовсім не так, як сподівалися. Причина такого досвіду в тому, що все в цьому світі стається через щось інше. Інакше кажучи, ніщо не існує незалежно. Буддизм називає це «обумовленим існуванням», а обумовлене існування, за визначенням, є мінливим. Ми можемо бути дуже розумними людьми, які багато чого досягли, або просто мати добру вдачу, і все само собою складається для так, як того бажаємо. Хай там що, ніщо не залишається незмінним, і рано чи пізно вітри щастя переминяться. Зненацька ми опинимося в

них призначень лікарів на посади завідувачів різних відділень берлінських шпиталів. Це породжує багато припущень. Попередник міг бути євреєм, міг бути комуністом, міг бути – о жах! – пацифістом чи соціалістом. А де він тепер? Може, мертвий, може, чергове «самогубство», може, за кордоном, а може, проходить військову підготовку в тюрмі чи концтаборі для осіб неправильної політичної орієнтації?

Про виставку колоніального мистецтва пишуть, що, крім експонатів, є багато картин «з наших колишніх колоній, які знову пробуджують прагнення повернути ці території». Про виставку «Здоров'я, спорт і гігієна» – що це суто національна виставка. Гадаю, що єврейські фірми там нічого не виставляють.

Дивлюсь на театральну рубрику. Адже берлінські театри, зачіпаючи найболючіші теми і поборюючи забобони, завжди були такими цікавими, такими сміливими. Бачу, що це закінчилось. Ну й акторів та режисерів, мабуть, не вистачає, адже серед них було багато євреїв. А в музичній сфері? – шаленство Вагнера. Два оперних театри впродовж цілого місяця гра-тимуть тільки Вагнера. Це може потривати і довше. Програма друкується лише на місяць.

У «Дойче Ілюстрірте Цайтунг»¹ 29 із 42 фотографій гітлерівські, а 13 – портрети самого вождя. Крім того, 4 фото на ненімецьку тематику, та й то застарілі й банальні. Пізніше я мав нагоду переконатися, що бувають і менш партійні числа. Однак відразу видно, що преса нинішньої Німеччини, повністю захоплена керівною партією, нічим не відрізняється від советської преси і є незрівнянно менш незалежною, ніж італійська.

Нарешті Берлін. Проїжджаючи о сьомій вечора через усе місто, я зустрів п'ятьох гітлерівців в уніформах та двох членів Штальгельма², що прогулювалися. Прапори зі свастикою можна побачити всюди, і колористично вони здаються чудовими. Мож-

¹ «Deutsche Illustrierte Zeitung» (нім.) – «Німецька ілюстрована газета».

² Stahlhelm (нім.) – «Сталевий шолом», союз фронтовиків, заснований у 1919 р.

Будемо чесні: усім нам знайоме відчуття, що чогось бракує, що все не так добре, як має бути, – відчуття, що наше життя мусить бути кращим.

ДУМКИ Й ЕМОЦІЇ

З огляду на те, як працює наш ум, досить складно мати задоволення від свого становища. Нас контролюють наші думки, а вони є неугамовними. Вони весь час змінюються, ніколи не здатні перебувати в спокої, радості й задоволенні – це просто їм не притаманно. Ми завжди відчуваємо щем, що щось не досить добре, якийсь голос шепоче нам, що все було б набагато краще, якби лише...

Мислення автоматично породжує сприйняття речей як недостатньо добрих. Ми ніколи по-справжньому не можемо розслабитися, бо нездатні цінувати цей момент таким, яким він є. Завжди є щось, чого прагнемо, або щось, чого хочемо уникнути. Ми гойдаємося між сподіванням і страхом, що своєю чергою спричиняє інші емоції, які можуть перерости в сильні та деструктивні. Візьмемо, наприклад, прив'язаність і відразу. Коли прив'язаність і відразу починають формувати нашу свідомість, це лише питання часу, коли саме вони спонукають нас до дії. Рано чи пізно ми підемо за тим, чого прагнемо, і намагатимемося уникнути того, що нам не подобається. Фактично, все, що ми думаємо, говоримо або робимо, є виявом емоцій, які блукають у нашій свідомості. І такі дії мають наслідки. Коли наш ум перебуває у стані заплутаності від думок або оп'яніння від емоцій, результат наших учинків завдасть болю нам самим та іншим. Інших варіантів просто немає.

дух Гете, до якого генерал Людендорф [4] має стільки особистих закидів і якого нинішній «курс» розглядає як підозрілого космополіта, все ще випромінював шляхетність навіть на 101-му році свого безсмертя. Це правда, що 10 травня палили книжки, але правда й те, що я подумав про Гете, коли мій знайомий офіціант з кафе на Унтер-ден-Лінден¹, звідки я спостерігав за процесією, що передувала жахливому аутодафе, запитав мене здавленим не від страху, а від сорому голосом, чи подібною ганьбою колись вкрила себе цивілізована нація.

Досить відступів. Проте їх так важко уникнути. Нині вся Німеччина й кожна чесна й мисляча людина переживає цей переломний момент як тяжку хворобу. Тут і гарячка, і марення, і ймовірність різних ускладнень, та передовсім непевність щодо вислідів хвороби. Старий сільський лікар, розповідаючи про якийсь безнадійний випадок, казав: «А потім, певно, станеться те, що ми медичною мовою називаємо – *toigs*». Острах духовної смерті, безсумнівно, є однією із жахливих, хоча вірю, що малоімовірних можливостей цієї хвороби. Я знаю людей, для яких острах духовного здичавіння Німеччини та втрати її культурної спадщини є кошмаром, який не дає спати ночами.

Уже пізно. Виходжу з готелю, щоб перекусити й побачити нічне життя духовно відродженого Берліна. Адже тільки в Берліні вирувало колись не штучне, а правдиве нічне життя: берлінець розважався, а провінціал та іноземець життя хіба тільки споглядав. Їду в західну, сучасну дільницю, де є більшість хороших ресторанів і елегантних чи веселих нічних клубів та барів. Яким же буде моє перше, поверхове враження? Знаю, що в'язниці переповнені, що багато людей померло в страшних муках і, можливо, помирає в цю хвилину. Чи побачу я відображення цього в зовнішньому вигляді зазвичай життєрадісної вулиці?

Усі ресторани відкриті і... порожні. Кафе майже всі працюють. Одне чи два закриті. Власник був євреєм. Що, як – нічого

¹ Унтер-ден-Лінден (Unter den Linden, нім. «під липами») – найвідоміший берлінський бульвар, прикрашений липовими деревами.